

ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ НЕДРАГИ“

СТРАНДЖАТА - ГЕРОЯТ НА ВИСОКОТО БЪЛГАРСКО ВРЕМЕ

Вазовите хъшове привличат с героичното си поведение и техните образи са достъпни, приятни и леки за анализ. Обикновено предпочитаните теми за писане са свързани с образа на Странджата, който вдъхновява учениците, защото писателят с различни художествени средства успява да го направи интересен за тях. Обаче в писмените отговори на литературни въпроси седмокласниците допускат съществени пропуски, породени от ограничения си житейски опит и недостатъчната практика. Често учениците, вместо да анализират поведението и революционните възгледи на бившия знаменосец, се увличат в преразказ и в прекомерен израз на възторзи от борческия дух на героя. Слабостите могат да се преодолеят, ако се проследи внимателно подходът на автора, който постепенно въвежда персонажа и убедително създава впечатлението за искрения патриотизъм и нравствена чистота на Странджата.

Съвсем съзнателно авторът внушава мисълта, че образът на Странджата е особено притегателен център в повестта. Всички герои в творбата са „хъшове или почти хъшове“, Странджата е най-старият от тях, той е и „най-снажен“. Не случайно белетристът представя на читателите надписа на кръчмата на знаменосеца и изтъква, че е „народна кръчма“. После запознава с мъжа от картината на стената и описва външността му на „великан“, който държи „висок, червен байрак“. След това проследява в разговори участието му в боевете срещу турците и обяснява, че това е Странджата - „храбрият Странджа - знаменосец“. И в цялата повест писателят внушава точно тази представа за героя, като го описва с нескрита обич и възторг. Вазов изтъква, че както знаменосецът събира дружината, така и Странджата, прокуден от поробената си родина, събира в своята кръчма отломките от разбитите чети на Филип Тотю и Стефан Караджа. Кръчмата му е наречена „народна“, защото в нея революционерите емигранти намират подслон и храна, приютени от бившия знаменосец.

Самият Странджа не се отличава по бедност от своите събратя. Свидетелство за това е болестта му - охтика*, поради която кашля, има бледо, жълто лице, „ болнав“ вид, сух е като скелет. Белетристът представя портрета на героя и насочва вниманието към характера му.

Задълбочената характеристика е изразена чрез мнението на повествователя, чрез отношението на останалите хъшове, но най-красноречива е речта на героя, която е израз на възгледите, на настроението и на чувствата, които той изпитва.

С делата си Странджата спечелва уважението и почитта на емигрантите. Те го тачат и се вслушват в мнението му. И когато „освирепелите хъшове“ са готови да прогонят Димитрото, само намесата на стария знаменосец е в състояние да прекрати разпратата, да укроти гнева. Репликата: „Аз го видях в битката“, е достатъчна, за да припомни, че за българина се съди по делата му за родината.

В речта на Странджата Вазов изтъква всички добродетели на героя. Знаменосецът нежно и всеотдайно обича своите „мили“ бездомни братя. В трудните минути на отчаяние и жажда за мъст той отправя към тях своето вълнуващо слово. В думите му звучи радостта от близостта му с хъшовете, защото те са другарите му от славните битки в отечеството, които са най-скъпият спомен за патриота.

Старият хъш е уверен в необходимостта от четническата освободителна борба, затова припомня на обезверените си другари, че народът няма да забрави делото на борците. Чрез вдъхновената реч на Странджата Вазов изразява идеята, че родолюбецът, който е допринесъл за свободата на отечеството си, няма да бъде забравен. Макар и неуспешни, националноосвободителните борби на четите са закономерна необходимост за революционното дело. В думите на Странджата, че те са разбудили народа и са предизвикали „желание за свобода и за правда“, се проявява трезвото, разумно и диалектически** обосновано мнение за историческите събития в България.

Верен на своя реалистичен подход, Иван Вазов представя действителността:

животът на бореца е изпълнен с трудности, приживе той не получава признание. Но знаменосецът е окрилен от мисълта, че всеки човек трябва с достойнство да отвърща на обидите и страданията: „Ние сме човеци, ние сме българи, ние изпълнихме нашата свята длъжност към отечеството“ - напомня Странджата. Той е категоричен, че обичта към родината и готовността за освободителна борба нямат парична стойност. Старият знаменосец, изразител на настроението на хъшовската емиграция, е на мнение, че пари не са нужни на този, който доброволно е зарязал имота си, за да се жертва за свободата на България.

С размислите си Странджата успява да овладее настроението на развълнуваните, възбудени хъшове и проявява своята способност на добър психолог, който може да въздейства. Обръщението му към емигрантите е израз на топлото отношение на знаменосеца към събратята му по съдба, което се свързва и с обичта към България. Странджата възприема хъшовете като представители на отечеството, което цени най-много от всичко, затова издига в култ служенето на народа и извиква в съзнанието на сломените си другари образа на родината, за да ги ободри и да им припомни идеала - най-високата цена в живота е цената на свободата.

Най-много страдания за Странджата поражда невъзможността да участва в борбата за свобода, а в неговото съзнание тя означава да бъде знаменосец на чета.

Старият хъш знае, че и другарите му желаят да се бият за България, затова ги съветва да не изпаднат в униние, тъй като животът в родината е още по-нешастен: „Ние сме поне свободни. А като имаме свобода, имаме всичко. Не трябва да се отчайваме.“ В речта на бившия знаменосец се проявява способността му да бъде идеолог, да бъде опора, защото умее аргументирано и с логическа последователност да убеждава. Той внушава увереността си, че родината ще бъде свободна, защото всички мъченици на България са изкуплението на свободата и е готов да загине за отечеството.

Странджата успява да овладее аудиторията, да я успокои, да влее сили за живот в душите на събратята си. В речта му се проявява таланът на оратор, който последователно ръководи мисълта и настроението на своите слушатели. Няколко пъти знаменосецът използва подбудителната частица „нека“, за да успокои измъчените хъшове, които копнеят за действие.

В своето слово Странджата изразява надеждата си, че ще настъпи часът на борбата. Той е уверен в това и няколко пъти повтаря: „Ще се бием“. Хъшовете приемат с възторг силните и трогателни думи на своя духовен наставник. В речта му те откриват най-светлия си идеал, затова вдъхновеният монолог на стария хъш успява да прекъсне дребния спор на измъчените мъже, като ги кара да си спомнят великата цел, за която са се жертвали. С много емоция и жар Странджата трансформира настроението на хъшовете във възторг и вдъхновение.

Вазов утвърждава внушението за духовната извисеност на Странджата и чрез образа на Бръчков. Като слуша думите на хъша, този „почти хлапак“ усеща, че бедните дрипави сиротници са „висши същества, родени за страдания, за борба и за слава - не като другите смъртни“.

Затрогващите думи на развълнувания стар знаменосец карат всички хъшове да станат прави и да го слушат в мълчание. Мисълта на Странджата постига високо емоционално звучене, посредством точността и въздействащите риторични въпроси: „Ние сме човеци, ние сме българи, ние изпълнихме своята длъжност към отечеството. Нищо повече. Какво ни трябва друго? Пари ли?... Имот ли искаме или къщи?“ Затова речта му зазвучава като призив за свобода, за борба, за човешко щастие, за обич към родината: „Ние трябва пак да сме готови... Ще се бием, братя мили! Ще се бием за свободата на България!“. Пламенното слово дава криле на хъшовете и те, ободрени, запяват революционна песен.

В речта на Странджата Иван Вазов дава простор на своя патриотичен и демократичен мироглед и благодарение на забележителния си писателски талант успява да изложи възгледите си за смисъла на човешкото съществуване, за свободата и робството, за ролята на личността в историята на народа.

* охтика - (от гръцки) - белодробна туберкулоза

** диалектика - философска наука за най-общите закони за развитието на природата, човешкото общество и мисленето